

Частина 1

Володимир Шульженко. Київ. 1911 рік

1

Популярне кафе-кондитерська «Жорж» розташувалося на першому поверсі триповерхового сірого будинку, що стоїть на перехресті вулиць Прорізної та Хрещатик. Протягом більш ніж чотирьох десятиків років воно було і залишається улюбленим місцем гурманів — любителів кондитерських виробів, особливу славу здобувши виготовленням чудових кремових тортів. Після її засновника, німця Дортенмана, змінилося кілька власників різних національностей, проте фантазії її кондитерів та смак їхніх виробів дозволяли кондитерській утримувати перші позиції у Києві, незважаючи на конкуренцію подібних закладів, кількість яких постійно зростає, як гриби після дощу.

Навіть ходять міська легенда, що відомий художник Врубель, який нещодавно спочив у бозі, під час свого перебування в Києві попрацював пензлем над інтер'єром кондитерської, хоча це дуже сумнівно. Славиться конди-

терська «Жорж» також своїми цінами, тому її відвідує лише солідна публіка.

Усередині кондитерської повно байдикуючих відвідувачів, і для мене не знайшлося вільного столика біля величезного вікна, де я люблю сидіти. Довелося задовольнитися місцем у глибині зали, і тепер моє відображення у величезному дзеркалі біля протилежної стіни пильно стежить за мною, копіюючи найменші рухи, створюючи в мене відчуття, що це я і не-я.

Мій дзеркальний двійник — кароокий шатен середнього зросту, років двадцяти, приємної зовнішності, з акуратними темними вусиками над верхньою губою. Їх я завів після того, як розлучився з буйними бакенбардами, моєю гордістю у студентські роки. Я навіть намагався відпустити бороду, щоб здаватися соліднішим, але вона віросла рідкою і жалюгідною, так що довелося її зголити. Я підморгую своєму відображенню і воно мені дзеркально відповідає. Озираюся на всі боки: люди за столиками зайняті розмовами, вишуканими кондитерськими виробами, і до мене їм немає діла. Офіціанту, що підійшов, замовляю подвійну каву мокко і десерт із фруктами. Дивлюся на годинник — до призначеної зустрічі ще пів години. Надто рано прийшов сюди, можна було ще погуляти містом. Щоб убити час, заглиблююся у читання газети «Киянин», купленої дорогою до кондитерської. На першій сторінці суцільна реклама, і зазвичай я її перегортаю, але зараз цікавлюся, чим живуть кияни, чи все залишилося колишнім у їхньому житті. На душі у мене надзвичайно легко, нарешті я переконався, що ті дивовижні та страшні події в Чернігові без вороття канули в минуле¹.

¹ Про ці події автор розповідає у романі «Упир», де Володимир Шульженко — головний персонаж.

Сподіваюся, міне трохи часу, і вони зітруться з моєї пам'яті зовсім. Після повернення до Києва я не міг позбутися нав'язливого страху, що, заснувши, можу опритомніти в задушливій тісноті труни під землею.

Місяць лікування в лікарні для мене пробіг непомітно. На відміну від інших пацієнтів, я користувався повною свободою пересування і після процедур вирушав гуляти околицями лікарні — мальовничою історичною місцевістю, де, за легендами, було лігво Змія, якого переміг, за однією версією, Кирило Кожум'яка, за іншою — богатир Добриня Микитич. Я блукав глибоким Реп'яховим яром, під покровом високих, розлогих дерев, де навіть у денний час було темно і страшнувало, особливо якщо знати пов'язані з цим місцем моторошні історії. Під час тривалих піших прогулянок мій шлях пролягав і на Сирець¹, і до Бабиного Яру, і до єврейського цвинтаря, що також був недалеко, про які ходили не менш зловісні чутки. Власне, це було не дивно для розташованого на пагорбах стародавнього міста, яке за свою більш ніж тисячолітню історію не могло не «обрости» подібними страхіттями.

Піші подорожі я зазвичай закінчував відвідуванням найдавнішої Кирилівської церкви, розташованої поряд із лікарнею. З душевним хвилюванням я розглядав старовинні, восьмисотлітні фрески, вдивляючись у неясні, немов у легкому тумані, суворі, аскетичні лики апостолів Петра і Павла, зображені в давнину невідомим живописцем. Милувався я і пізніми зображеннями святих пензля знаменитого художника Врубеля. У його «Зішесті Святого духа на апостолів» кожен з апостолів мимоволі передає глядачеві частинку почуття, що охопило його, сум'яття душі. Але най-

¹ Історична місцевість, назву якій дала річка Сирець, одна з приток Дніпра.

більше мене вабило до зображення Богородиці з її лагідним та глибоким поглядом, що бентежить серце. Я мимоволі закохався у це жіноче обличчя і хотів би зустріти в реальному житті подібну жіночу привабливість, що зачепить до глибини моє серце. Мені відомо, що Врубель писав цей образ із реальної жінки, пані Прахової Емілії Львівни, зараз цій дамі вже понад шістьдесят років.

«Час жорстокий і невблаганний, а старість жахлива своєю неприхованою прямою, — здригнувшись, подумав я. — Втім, думки щодо цього я відкладу років так на сорок».

Цього недільного серпневого дня я домовився зустрітися в кафе-кондитерській з лікарем Ясногорським Микитом Петровичем. За час мого лікування між нами склалися дружні, приятельські стосунки, незважаючи на більш ніж двадцятирічну різницю у віці та різний статус — лікар і хворий.

Микита Петрович ставився до мене не як до хворого, а як до молодшого колеги, якому були потрібні його поради. Навіть коли виписали з психіатричного відділку Кирилівської лікарні, я зберіг з лікарем Ясногорським товариські стосунки. Минуло лише півтора тижні з того часу, як я покинув стіни лікарні, і коли вчора ввечері мені зателефонував Микита Петрович і запропонував зустрітися, я з радістю погодився.

Лікар Ясногорський тепер удівець. Його дружина похована у Львові, де він раніше як приват-доцент викладав у місцевому університеті. Після смерті дружини, яка дуже сильно на нього вплинула, він переїхав до Києва, змінив викладацьку діяльність на роботу в лікарні. Дітей у них не було, можливо, тому він так прив'язався до мене, адже за віком я годжусь йому в сини.

Микита Петрович надає перевагу костюмам темних тонів; він підтягнутий, стежить за собою, завжди чисто поголений навколо борідки і охайно підстрижений. Його волосся повністю сиве, хоча йому немає й п'ятдесяти. У рухах і манері спілкування він неквапливий, ґрунтовний. Має добре поставлений голос, говорить дуже переконливо і вміє захопити співрозмовника.

Переглядаючи газету, я зацікавився рекламним оголошенням. Спочатку воно впало в очі через великий шрифт, а потім здивувало своїм змістом:

«Пан М. Т. Солодовников оголошує винагороду мільйон рублів тому, хто зможе вилікувати його дружину від карциноми¹».

З медичних підручників мені було знайоме це страшне захворювання — карцинома, більш відоме як рак. Зломова злоякісна пухлина, з'явившись в одному місці людського організму, починає, як завод, виробляти пухлинні клітини, які метастазами розповзаються по всьому тілу. Видалення цих пухлин не дає позитивних результатів, через те що метастази множаться у величезній кількості, виснажуючи до крайності тіло. На превеликий жаль, подібний діагноз є смертним вироком, який ніхто не може оскаржити.

Ініціали «М. Т.» належали Михайлу Тарасовичу Солодовникову, єдиному синові та спадкоємцю одного з найбагатших цукрозаводчиків. Мені він був відомий з навчання в університеті, та хто зі студентів того часу міг не знати його? Михайло навчався на історико-філософському відділенні, на два курси старший за мене. Син мільйо-

¹ Карцинома — вид злоякісної пухлини, що розвивається з клітин епітеліальної тканини шкіри, слизових оболонок або внутрішніх органів.

нера, володар гарної зовнішності, він завжди був при грошах і не шкодував їх на щедрі частування приятелів, які постійно крутилися біля нього. Михайло завжди перебував у центрі уваги, оточений натовпом прихильників, що становили «королівський двір».

Я неодноразово зустрічався з ним на студентських літературних зборах, де декламував свої вірші. Михайло зачіскою і довгим носом трохи скидався на молодого Миколу Гоголя, але це тільки робило його цікавішим і привертало до нього увагу. Він гарно, дуже чутливо читав свої вірші, які, на мій недосвідчений смак, були дуже гарні — у стилі символістів Брюсова та Бальмонта, моїх кумирів.

Що гріха таїти, я теж намагався писати вірші та з ними виступати. Ось тільки нагородою мені були поодинокі оплески, які затихали швидше, ніж я встигав спуститися зі сцени із червоними від збудження вухами. Інша річ Михайло! Його виступи закінчувалися криками захоплення, бурєю овацій, цілком заслужених. Мені було відомо, що він захоплюється езотерикою та спиритуалізмом, навіть організував в університеті містичний гурток.

Якось на літературному вечорі мене відрекомендували Михайлу. Пам'ятаю, він ковзнув по мені холодним, байдужим поглядом і злегка кивнув. У ньому було щось привабливе, і верховодив він серед студентів не стільки через те, що завжди мав гроші на частування, скільки через свою, скажімо так, демонічну натуру. Мені було б втішно вважати його своїм другом, але його дружби я не удостоївся. Під час навчання в університеті Михайло Соловников був дуже яскравою та привабливою фігурою.

Я ще раз прочитав нотатку. Так, рак — це смертельна хвороба, принаймні в наш час. У майбутньому, я споді-

ваюся, обов'язково знайдуться ліки, здатні здолати цю хворобу. Величезна сума, заявлена в оголошенні, вражала, але з таким успіхом можна було пообіцяти в сто разів більше. За сухими рядками оголошення вгадувався відчай людини, і це не могло не викликати в мене співчуття до нього. Було дуже шкода Михайла, в університетському минулому — мого кумира. Мені як лікареві відомі всі фази цієї хвороби. Щодня Михайло змушений бачити, як повільно згасає його кохана, страждаючи від жахливого болю, і її муки може полегшити лише морфін, і то на деякий час. У його становищі люди сподіваються лише на диво, а він намагається купити диво за гроші. Але це той випадок, коли мільйони батька не допоможуть і всі його зусилля, на превеликий жаль, виявляться марними.

Від цих думок мене відвернула поява лікаря Ясногорського. Микита Петрович статечно увійшов до кондитерської, помахуючи витонченою тростиною. Він красиво та модно одягався, завжди був доглянутим. Знайшовши мене поглядом, усміхнувся і попрямував до мого столика.

— Маєте чудовий вигляд, Володимире Івановичу! — сказав психіатр, сідаючи на витончений віденський стілець. — Відсутність лікарняних стін вплинула на вас позитивно. Ну, а як вам спиться?

— Дякую, Микито Петровичу. Сон у мене нормальний, кошмари не турбують, ваше лікування дало позитивний результат. Завтра, за направленням Лікарської управи, я виходжу на роботу.

— Чудово, мій друже! Де ж ви тепер працюватимете?

— У лазареті при Лук'янівському тюремному замку. Завтра — перший робочий день.

— Ось як?! — вразився Микита Петрович. — Дуже специфічна установа. Втім, лікарська допомога потрібна